

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

השתתפות בצער הצבור

(י"א א') אמר רב יהודה אמר רב: כל המרעיב עצמו בשני רעבון, ניצל ממיתה משונה.

אמר ריש לקיש: אסור לאדם לשמש מיטתו בשני רעבון, שנאמר "וליוסף ילד שני בנים בטרם תבוא שנת הרעב".

תנא: חסוכי בנים משמשין מיטותיהן בשני רעבון.

תנו רבנן: בזמן שישראל שרויין בצער ופירש אחד מהן, באין שני מלאכי השרת שמלוין לו לאדם ומניחין לו ידיהן על ראשו, ואומרים: פלוני זה שפירש מן הצבור אל יראָה בנחמת צבור.

תניא אידך: בזמן שהצבור שרוי בצער, אל יאמר אדם: אלך לביתי ואוכל ואשתה, ושלום עליך נפשי. ואם עושה כן, עליו הכתוב אומר, "והנה ששון ושמחה הרג בקר ושחט צאן אכל בשר ושתות יין אכול ושתו כי מחר נמות". מה כתיב בתריה? "ונגלה באזני ה' צבאות אם יכפר העון הזה לכם עד תמתינו". עד כאן מדת בינונים, אבל במדת רשעים, מה כתיב, "אתיו אקחה יין ונסבאָה שְכָר וְהָיָה כְּזָה יוֹם מְחֹר". מה כתיב בתריה "הצדיק אָבָד וְאִין אִישׁ שָׁם עַל לֵב... כִּי מִפְּנֵי הָרָעָה נֶאֱסַף הַצְּדִיק".

אלא יצער אדם עם הצבור, שכן מצינו במשה רבינו שציער עצמו עם הצבור, שנאמר, "וידי משה כבדים ויקחו אָבָן וַיִּשְׂמֹוּ תַחְתָּיו וַיֵּשֶׁב עֲלֵיהֶם". וכי לא היה לו למשה כר אחת או כסת אחת לישב עליה? אלא כך אמר משה: הואיל וישראל שרויין בצער, אף אני אהיה עמהם בצער. וכל המצער עצמו עם הצבור, זוכה ורואה בנחמת צבור.

ושמא יאמר אדם: מי מעיד בי? אבני ביתו של אדם וקורות ביתו של אדם מעידים בו, שנאמר¹ "כי אָבָן מְקִיר תִּזְעַק וְכַפִּיס מַעֵץ יַעֲנֶנָּה".

דבי רבי שילא אמרי: שני מלאכי השרת המלוין לו לאדם, הן מעידין עליו, שנאמר, "כי מלאַכְיוּ יִצְוֶה לָךְ". רבי חידקא אומר: נשמתו של אדם היא מעידה עליו, שנאמר, "מִשְׁכַּבְּתָּ חִיקָךְ שְׁמֹר פִּתְחֵי פִיךָ. ויש אומרים: אבריו של אדם מעידים בו, שנאמר, "אַתָּם עֲדֵי נְאֻם ה'".

"(אל אַמוּנָה וְאִין עוֹל) צְדִיק וַיִּשֶׁר הוּא" - מלמד שבשעת פטירתו של אדם לבית עולמו, כל מעשיו נפרטין לפניו ואומרים לו: כך וכך עשית במקום פלוני ביום פלוני. והוא אומר: הן. ואומרים לו: חתום, וחותרם, שנאמר,² "בְּיַד כָּל אָדָם יַחְתּוּם". ולא עוד אלא שמצדיק עליו את הדין ואומר להם יפה דנתוני.

גרסינן בירושלמי (תענית פרק א הלכה ו): **תני** בשם רבי יהודה: תאיבי בנים משמשין מיטותיהן (בשני רעבון). אמר רבי יוסי: ובלבד יום שטבלה.

¹ חבוקק ב"א.

² איוב ל"ז.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

שיטות הראשונים

אסור לאדם לשמש מיטתו בשני רעבון: תוספות כתבו שהאיסור הוא רק למי שרוצה לנהוג עצמו בחסידות.³ הריטב"א והר"ן כתבו שהאיסור הוא רק כאשר ישראל שרויים בצער.⁴ והמאירי כתב שאם הרעב נמצא במקומו, אסור לשמש. אך אם הרעב במקום אחר, מותר לשמש.⁵ והשו"ע נקט בלשון איסור.⁶

ובלבד יום שטבלה: המאירי והאגודה כתבו בשם הירושלמי שאף לחשוכי בנים אין היתר לשמש אלא בליל טבילה.⁷ והשו"ע התיר לכל אדם לשמש בליל טבילה,⁸ ולחשוכי בנים התיר בלא הגבלה.⁹

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות צניעות, סימן רמ)

- יב. אסור לשמש מיטתו בשני רעבון, אלא לחשוכי בנים (פי' מי שאין לו בנים). הגה: וע"ל סי' תקע"ד ס"ד; והוא הדין בשאר צרות, שהם כרעבון (ירושלמי דתענית).
- (או"ח, הלכות תענית, סימן תקע"ד)
- ד. מצוה להרעיב אדם עצמו בשנת רעבון ואסור לשמש בו מיטתו, חוץ מליל טבילה; ולחשוכי בנים (פרוש ולמנועי בנים) מותר (ועין לעיל סימן ר"מ סעיף י"ב).
- ה. כל הפורש מן הצבור אינו רואה בנחמתו; וכל המצטרע עמם, זוכה ורואה בנחמתו.

היחס לתעניות

(י"א א') אמר שמואל: כל היושב בתענית נקרא חוטא.

סבר כי האי תנא, דתניא: רבי אלעזר הקפר ברבי אומר: מה תלמוד לומר "וּכְפַר עָלָיו מֵאֲשֶׁר חָטָא עַל הַנֶּפֶשׁ", וכי באיזה נפש חטא זה? אלא שציער עצמו מן היין, והלא דברים קל וחומר: ומה זה שלא ציער עצמו אלא מן

³. ואם תאמר הרי יוכבד נולדה בין החומות ואותו העת עת רעב היה ועל כרחנו שימשו מטותיהן בשני רעבון. ויש לומר דלכולי עלמא לא הוי אסור אלא למי שרוצה לנהוג עצמו בחסידות ויוסף לא שימש אבל שאר בני אדם שימשו. תוספות.

⁴. ויורדי מצרים יודעין היו בעצמן שהן שבעים. ויוסף נמי יודעין היו בו שהוא שרוי בריוח, אבל יוסף היה סבור שהן שרויין בצער ולפיכך לא שימש. ר"ן. אמנם ר' ב"י מה שדן בדבריו, שמפשטי הכתובים אינו נראה כן. וכתב הב"י, ולי נראה שקודם מתן תורה לא הוה מיתסר לשמש בשני רעבון. והא דמייתי מוליוסף יולד שני בנים וגו' אסמכתא בעלמא הוא.

⁵. ואע"פ שיוכבד נולדה בין החומות בזמן הרעב, מכל מקום בזמן ירידתם למצרים לא היה רעב לארץ כנען.

⁶. או"ח תקע"ד; או"ח רמ"ב. וכתב המשנ"ב (סי' רמ ס"ק מו) שאם יצרו מתגבר עליו ויש חשש שיבוא לידי השחתת זרע, יש להקל. מקורות: תוספות (י"א א', ד"ה אסור). ריטב"א (י"א א', ד"ה תנא). ר"ן (ב ב ברי"ף, ד"ה אסור). מאירי (י"א א' ד"ה אף).

⁷. משום דאשה סמוך לטבילתה מתעברת. אגודה.

⁸. ומה שכתוב בירושלמי תאיבי בנים משמשין מיטותיהם, ואמר רבי יוסי: ובלבד יום שטבלה, ביאר בב"י דאדלעיל קאי, דקאמר, בשעה שאתה רואה חסרון בא לעולם עשה אשתך גלמודה, ואתא רבי יוסי למימר דהיינו חוץ מליל טבילה, שבאותו הלילה צריך לשמש אף על פי שהוא שנת רעבון.

⁹. או"ח תקע"ד. וכתב המשנ"ב (ס"ק יב) שאם יש לו בנים מחללי שבת, וכוונתו רק כדי שיוליד בנים כשרים, מסתברא שדינו כחשוכי בנים. ובמקום אחר (סי' רמ ס"ק מז) כתב המשנ"ב, שאף מי שיש לו רק בנים ואין לו בנות, מותר לו לשמש כדי לקיים מצות פריה ורביה. מקורות: מאירי (י"א א', ד"ה אף). אגודה (סי' ה).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

היין נקרא חוטא, המצער עצמו מכל דבר ודבר, על אחת כמה וכמה. רבי אלעזר אומר: נקרא קדוש (בשביל שמתוך כך מתמרקין עוונותיו שמתענה), שנאמר: "קִדְשׁ יְהִיֶה גִדְל פְּרַע שְׁעַר רֵאשׁוֹ". ומה זה שלא ציער עצמו אלא מדבר אחד נקרא קדוש, המצער עצמו מכל דבר, על אחת כמה וכמה.

ולשמואל, הא איקרי קדוש!

ההוא אגידול פרע קאי (ששערו אסור בהנאה אבל הוא עצמו לא נקרא קדוש).

ולרבי אלעזר, הא נקרא חוטא!

ההוא דסאיב נפשיה (פשט המקרא על שנטמא במת).

"י"א ב" ומי אמר רבי אלעזר הכי?! והאמר רבי אלעזר: לעולם ימוד אדם עצמו כאילו קדוש שרוי בתוך מעיו (כאילו כל מעיו קדוש ואסור להכחישו), שנאמר: "בְּקִרְבָּךְ קָדוֹשׁ וְלֹא אָבֹא בְּעִיר!"

לא קשיא, הא דמצי לצעורי נפשיה (שיכול לסבול התענית משבחו הקב"ה), הא דלא מצי לצעורי נפשיה.

ריש לקיש אמר: נקרא חסיד, שנאמר: "גִּמְלַל נַפְשׁוֹ אִישׁ חֶסֶד וְעֶכֶר שְׂאֵרוֹ (המתענה ומכחיש בשרו) אֶכְזָרִי".

אמר רב ששת: האי בר בי רב דיתיב בתעניתא, ליכול כלבא לשירותיה (כלבא ליכול סעודתו), ולכך המתענה אינו מועיל לו, אלא כמי שמתענה מפני שאין לו מה יאכל).

ואמר רבי ירמיה בר אבא: אין תענית ציבור בבבל (לענין איסורי חומרי תענית שהיו נוהגין בו כעין אבילות, שהיו אוכלין מבעוד יום ואסורין בנעילת הסנדל) אלא תשעה באב בלבד.

אמר רבי ירמיה בר אבא אמר ריש לקיש: אין תלמיד חכם רשאי לישב בתענית, מפני שממעט במלאכת שמים (חלש הוא ואינו יכול ללמוד).

"י"ב ב" אמר רב כהנא אמר רב: יחיד שקיבל עליו תענית, אסור בנעילת הסנדל, חיישינן שמא תענית צבור קיבל עליו. היכי ליעבד? אמר רבה בר רב שילא: לימא הכי: למחר אהא לפניך בתענית יחיד.

שיטות הראשונים

הא דמצי לצעורי נפשיה: רוב הראשונים כתבו כלפנינו, שאם יכול להתענות נקרא קדוש, ואם לא נקרא חוטא. והאורחות חיים כתב, שאם מתענה על קורותיו,¹⁰ נקרא קדוש. אך אם אין לו טענה נקרא חוטא.¹¹ השו"ע כתב כרוב הראשונים.¹²

אין תענית ציבור בבבל: רש"י ותוספות כתבו שאין תענית ציבור בבבל, משום שהיו להם הרבה גשמים. הראב"ד כתב

¹⁰. כגון אם היה לו חולה בבית, או אסור בבית האסורין, או איזה צער שיהיה, יש לו להתענות ולבקש רחמים בתפילתו.

¹¹. ולכאורה שיטתו נובעת מגרסה שונה בגמרא, במקום לגרוס כלפנינו "הא דמצי לצעורי נפשיה" גרס "הך דצריכא ליה איקרי קדוש", ופירוש הדבר שכאשר ישנו צורך להתענות, כגון כשנמצא בצרה ונודר להתענות בשביל צרה זו, נקרא קדוש, אך אם מתענה ללא סיבה נקרא חוטא. ויעויין בדברי הראב"ה (סי' תתנד) והדקדוקי סופרים ("א ב' אות ש) שהעירו בעניין זה.

¹². או"ח תקעא,א. מקורות: ארחות חיים (הלכות תענית אות ב).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

שאינן תענית ציבור בבבל לאסור מלאכה משום שהם עניים, אין רחיצה וסיכה משום שאין האוויר בריא. ולשיטות אלו כתב הרמב"ן ששאר ארצות שבגולה שצריכות גשם נוהגים בתענית ציבור.¹³ ראבי"ה, רמב"ן, אור זרוע, רא"ש, ריטב"א, ור"ן כתבו, שאין תענית ציבור משום שאין בחוץ לארץ נשיא ובית דין שיכולים להחיל חיוב כזה על הציבור.¹⁴ השו"ע כתב במקום אחד בסתמא שאין תענית ציבור בבבל, ובמקום אחר כתב בסתמא שאין תענית ציבור בחוץ לארץ.¹⁵

יחיד שקיבל עליו תענית: ראבי"ה, אור זרוע, ורא"ש דחו את דברי רב שחוששים שמא קיבל על עצמו תענית ציבור, ופסקו שאם אדם קיבל על עצמו תענית סתם הרי זו תענית יחיד, משום שאין תענית ציבור בבבל. תוספות וסמ"ק כתבו שכשמקבל על עצמו את התענית, צריך לפרש שזו תהיה תענית יחיד. והשו"ע כתב שסתם קבלת תענית הינה תענית יחיד; אך לכתחילה טוב לומר בשעת קבלת התענית שזו תהיה תענית יחיד.¹⁶

אין תלמיד חכם רשאי לישב בתענית: כתבו סמ"ג, סמ"ק, והגהות מיימוניות שאם מדובר על צער של הציבור, גם תלמיד חכם חייב להשתתף איתם בצערם ולהתענות. וכן פסק השו"ע.¹⁷

שממעט במלאכת שמים: כתב ראבי"ה שאף מלמדי תינוקות מוגדרים כתלמידי חכמים לעניין זה שאסור להם להתענות.¹⁸ וכן פסק השו"ע.¹⁹

מקרים בהם אין ראוי להתענות: כתב סמ"ג בשם התוספתא, עיר שהקיפוה גויים, וכן יחיד הנרדף מפני הגי"ס או ליסטים או רוח רעה, אין רשאי להתענות, שלא לשבר כחן. וכן פסק השו"ע.²⁰

¹³ והנה לפי זה בשאר ארצות שבחוצה לארץ שהן צריכין למטר כא"י יש תענית צבור, ועוד קשה דא"כ דוקא לגשמים אבל לשאר צרות שמתרעין עליהם למה לא יהיו נוהגין תענית בחומרות הללו ואטו תשעה באב תענית גשמים הוא... ושמה יש לדחוק בדבריו ולומר שלא רצו להטריח על הציבור בשאר ארצות לפי שיש מקומות שהם עניים וחלושים ומקומות שיש בהם צנה יתירה וצריכין לנעילת מנעל וסנדל, וכיון שבטלו קצת הדברים מהם בטל דין תענית צבור והשוו כל המקומות בכך חוץ מארץ ישראל. רמב"ן.

¹⁴ ואין כח בגזרתם להשוות תענית שלהם לתענית של תורה שהוא יה"כ, ותשעה באב שהוא גזרת נביאים. רמב"ן. הרמב"ן והר"ן כתבו רק שאין בית דין וביארו כאמור שהסיבה היא משום שאין בידם כח לגזור על הציבור תענית חמורה. הראבי"ה, אור זרוע ורא"ש רק כתבו שאין נשיא ולא הסבירו את הסיבה. אך הריטב"א כתב גם נשיא וגם בית דין וביאר את הדין כפי שכתבו הרמב"ן וסיעתו שאין כח בידם לגזור על הציבור. וכך הבין ר' דוד דבליצקי בהגהותיו על הראבי"ה.

¹⁵ או"ח תקס"ה; תקעה, וכתב המשנ"ב (תקעה ס"ק כה), שכיום שאין נשיא, האחרונים מסתפקים האם יש בארץ ישראל דין תענית ציבור. מקורות: רש"י (פסחים נ"ד ב', ד"ה אין). תוספות (י"א ב', ד"ה אין). רמב"ן (ט"ו א', ד"ה עכשיו). ראב"ד (הו"ד ברמב"ן ובר"ן). ראבי"ה (ס"ל תתנד). אור זרוע (ס"ל תב). רא"ש (ס"ל ט). ריטב"א (י"ב ב', ד"ה והנכון). ר"ן (ה א ברי"ף, ד"ה קא).

¹⁶ או"ח תקס"ה. המשנ"ב (ס"ק מ) הסתפק האם בארץ ישראל חיישינן שמא קיבל עליו תענית ציבור, וכפי שהסתפק בס"ל תקעה, וכמבואר בהערה הקודמת. מקורות: ראבי"ה (ס"ל תתנד). אור זרוע (ס"ל תב). רא"ש (ס"ל ט). תוספות (י"ב א', ד"ה כל). סמ"ק (ס"ל צו).

¹⁷ או"ח תקע"א, ב. הדרכי משה מציין שכך כתב גם ההגהות מיימוניות אך לא נמצא לפנינו. וכתב המשנ"ב (ס"ק ג) שמי שתורתו אומנותו אף בזמנינו נקרא תלמיד חכם לענין זה. ועוד כתב המשנ"ב (ס"ק ד) שאם יש לתלמיד חכם עוונות ידועים שצריך להתענות עליהם, גם אם ימעט בלימודו צריך להתענות. מקורות: סמ"ג (עשין דרבנן ג). סמ"ק (ס"ל צו).

¹⁸ וכתב הב"י, פשוט הוא, דאין לך עוסק במלאכת שמים גדול מהם, שעל הכל פיהם של תינוקות העולם עומד.

¹⁹ או"ח תקע"א, ב. מקורות: ראבי"ה (ס"ל תתנג).

²⁰ או"ח תקע"א, ג. וכתב בב"י, ונראה לי שנודרים שאם ינצלו יתענו כך תעניות, ועולה להם כאילו התענו אותן. וכדאיתא בפרק קמא דתעניות (ח' ב'), בימי רבי זירא גזרו שמדא, וגזור דלא למיתב בתעניתא. אמר להו רבי זירא: נקבליה עילוון, ולכי בטל שמדא ליתביה וכו'. מקורות: תוספתא (תענית ב,יא). סמ"ג (עשין דרבנן ג).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולחן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות תעניות, סימן תקסח)

ו. אין תענית צבור בִּבְבֵל לִיאָסֵר בְּמִלְאָכָה וְלִהְפָסִיק מִבְּעוֹד יוֹם, אֲלָא תִשְׁעָה בְּאָב בְּלִבְד. הַלְכָף יָחִיד שֶׁקָּבַל עָלָיו תַּעֲנִית, לֹא חִיּוּשֵׁינָן שְׂמָא תַּעֲנִית צָבוּר קָבַל עָלָיו, וּמִתָּר בְּכָל; וּמִכָּל מְקוֹם לְכַתְחֵלָה טוֹב לומר בְּשַׁעַת קְבֻלַּת תַּעֲנִית: הַרְיֵנִי בְּתַעֲנִית יָחִיד לְפָנֶיךָ מְחָר.

(או"ח, הלכות תעניות, סימן תקעא)

א. הַיּוֹשֵׁב בְּתַעֲנִית, אִם יָכוֹל לְסַבֵּל הַתַּעֲנִית נִקְרָא קָדוֹשׁ. וְאִם לֹא, כְּגוֹן שֶׁאֵינּוּ בְּרִיא וְחִזְק, נִקְרָא חוּטֵא.

ב. תִּלְמִיד חָכֵם אֵינּוּ רְשָׁאֵי לִישֵׁב בְּתַעֲנִית, מִפְּנֵי שֶׁמִּמַּעַט בְּמִלְאָכַת שָׁמַיִם, אֲלָא אִם כֵּן כְּשֶׁהֲצָבוּר מִתַּעֲנִיִּים שְׁלֵא יִפְרֹשׁ עֲצָמוֹ מֵהֶם; וּמִלְמַדֵּי תִינוּקוֹת דִּינָם כְּתִלְמִידֵי חֲכָמִים.

ג. עִיר שֶׁהִקִּיפּוּהָ גּוֹיִים, וְכֵן יָחִיד הַנִּרְדָּף מִפְּנֵי גּוֹיִים אוֹ מִפְּנֵי רוּחַ רָעָה, אֵינָם רְשָׁאִים לְהַתַּעֲנוֹת, שְׁלֵא לְשַׁבֵּר כְּחֵם; אֲלָא יִקְבְּלוּ עֲלֵיהֶם לְהַתַּעֲנוֹת כֶּף וְכָף תַּעֲנִיּוֹת לְכַשְׁיִנְצָלוֹ; וְכֵן אִם גָּזְרוּ גְזָרָה וְגָזְרוּ שְׁלֵא לְהַתַּעֲנוֹת עָלָיו, יִקְבְּלוּ עֲלֵיהֶם לְהַתַּעֲנוֹת כֶּף וְכָף תַּעֲנִיּוֹת כְּשִׁיעֵבֵר הַגְּזָרָה.

(או"ח, הלכות תעניות, סימן תקעה)

י. כָּל תַּעֲנִית שֶׁגּוֹזְרִים הַצָּבוּר בְּחוּצָה לְאֶרֶץ, אוֹכְלִים בָּהֶם בְּלִילָה וְדִינָם כְּדִין שְׂאֵר תַּעֲנִיּוֹת; שְׂאֵין גּוֹזְרִים עַל הַצָּבוּר תַּעֲנִית כְּגוֹן צוּם כְּפוּר אֲלָא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּלִבְד, וּבְגִלְלַת הַמָּטָר, וּבְאֻתָּם עֶשֶׂר תַּעֲנִיּוֹת שֶׁהֵם שְׁלֹשָׁה אֲמֻצְעִיִּים וְשִׁבְעַת אַחֲרוֹנוֹת.

דיני תענית יחיד

(י"א ב') אמר רבי זעירא אמר רב הונא: יחיד שקיבל עליו תענית (למחר), אפילו אכל ושתה כל הלילה, למחר הוא מתפלל תפילת תענית. לן בתעניתו (קיבל תענית מבעוד יום, וכשהחשיך ובא לסעוד, נמלך ולא אכל, ולן בתעניתו), אינו מתפלל של תענית.

אמר רב יוסף: מאי קסבר רב הונא? סבירא ליה אין מתענין לשעות, או דלמא מתענין לשעות והמתענה לשעות אינו מתפלל תפלת תענית.

אמר ליה אביי: לעולם קסבר רב הונא מתענין לשעות, והמתענה לשעות מתפלל תפלת תענית. ושאיני הכא, [דאיכא שעות דליליא]²¹ דלא קביל עליה מעיקרא.

מר עוקבא איקלע לגינזק. בעו מיניה: מתענין לשעות, או אין מתענין לשעות? לא הוה בידיה. אזל ושאל בי מדרשא. אמרו ליה: הלכתא - מתענין לשעות ומתפלל תפלת תענית.

(י"ב א') אמר רב חסדא: הא דאמרת מתענין לשעות, והוא שלא טעם כלום עד הערב.

א"ל אביי: הא תענית מעלייתא היא!

ומתרץ, לא צריכא, דאימלך אימלוכי (כלומר לא היה בדעתו כלל להתענות, אלא הוטרד ולא אכל עד חצי היום). וכשהגיע חצי היום נמלך ואמר הואיל והתענית עד חצי היום אתענה כל היום).

²¹ דק"ס כתב, על פי רש"י ורא"ש וכת"י, שנכון לא לגרוס את הסוגריים, וכמש"כ בגבורת ארי שהוא ט"ס.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולמן בן הרב ישראל זצ"ל

שיטות הראשונים

אכל ושתה כל הלילה למחר מתפלל תפילת תענית: גרסת רבינו חננאל, הרי"ף ורוב ראשוני ספרד שקיבל עליו תענית שני ימים זה אחר זה, אפילו אכל ושתה כל הלילה, למחר מתפלל תפילת תענית. הרא"ש, המאירי והר"ן פירשו גרסה זו שאף על פי שאין התענית רצופה, אלא אוכל בלילה שבינתיים, עדיין קבלת התענית הזאת נחשבת לקבלה גמורה. ר"י פירש לגרסה זו שאם אכל בלילה שבין שני ימי התענית, אין זה נחשב להפסקה, משום שמסתמא כך קיבל על עצמו לאכול בלילה שבינתיים. הרוקח פירש שאם קיבל שני ימים רצופים, אז ביום השני אינו צריך להתפלל תפילת תענית.²²

גרסת רש"י ורוב ראשוני אשכנז היא כלפנינו, שאם קיבל תענית אפילו אכל ושתה כל הלילה, למחר מתפלל תפילת תענית. ולפי זה, פירוש הדבר שהתענית תלויה בקבלה: אם קיבל על עצמו לפני התענית, מתפלל תפילת תענית אפילו אם הוא כעת שבע. ואם לא קיבל על עצמו, אינו מתפלל תפילת תענית, אפילו אם הוא בתענית יום שלם.

הרמב"ם כתב גם כפירוש הראשונים שאף שאין התענית רצופה עדיין הקבלה נחשבת, וגם את העולה מדברי רש"י והשו"ע ציטט את הרמב"ם, והרמ"א הביא את דברי ר"י, שמסתמא לא קיבל על עצמו להתענות בלילה.²³

קבלת תענית מספר ימים לא רצופים: על פי פירוש רוב הראשונים בגרסת הרי"ף בפסקה הקודמת, כתב הריטב"א שאינו יכול לקבל בקבלה אחת מספר תעניות כשאינן רצופות. המרדכי כתב שיכול לקבל. וכתבו הראב"ה, אור זרוע והגהות מיימוניות שכך נוהגים. והרא"ש הסתפק בדבר. וכן כתב השו"ע. והרמ"א פסק כמרדכי.²⁴

תענית שעות: רש"י ביאר שתענית שעות פירושו שבתחילת היום האדם לא אכל, אך במקרה ולא לשם תענית, ולאחר מכן קיבל על עצמו להתענות עד סוף היום. הרא"ש ביאר דבריו, שקיבל מאתמול בשעת מנחה שאם לא יאכל עד חצי היום אז יהיה בתענית עד שתחשך.²⁵ ויש שביארו שיכול לקבל במהלך היום.²⁶ וכן כתב הרמב"ן.²⁷ הרמב"ם וראב"ה כתבו שאף אם אכל ושתה בתחילת היום, יכול לקבל תענית עד סוף היום.²⁸ והוסיף הראב"ה שאף אם דעתו להתענות

²² נראה שהוא מפרש מימרא זו דזעירי לומר דכל שלן בתעניתו, שני הימים חשובים כיום אחד, ואין צריך להתפלל עננו אלא באחד מהם בלבד. ב"י.

²³ אור"ח תקסב,ז. מקורות: רבינו חננאל (י"א ב'). רי"ף (ג א בדפיו). רא"ש (ס"י י' וס"י י"א). מאירי (י"א ב', ד"ה יחיד). ר"ן (ג א ברי"ף, ד"ה יחיד). ר"י (הו"ד במרדכי ס' תרכא).

²⁴ אור"ח תקסב, ח. מקורות: ריטב"א (י"א ב', ד"ה גרש"י). מרדכי (ס' תרכא). ראב"ה (ס' תתנז). אור זרוע (ס' תד). הגהות מיימוניות (הלכות תעניות אות ז). רא"ש (ס' יא).

²⁵ דאי לא קבליה כלל הא אמר שמואל בפ"ק דתענית (י"ב א') כל תענית שלא קבל עליו מבעוד יום לא שמיה תענית ואי יתיב דמי למפוחא דמלי זיקא. תוספות.

²⁶ והא דבעי שמואל קבלה היינו לכתחלה ואי יתיב דמי למפוחא היינו שאינו מקבל עליו שכר תענית אלא נקרא חוטא על שציער עצמו ומ"מ נדרו נדר. תוספות.

²⁷ אך לא כתב את הדברים בביאור דעת רש"י אלא בדעת עצמו.

²⁸ והשיגו הראב"ד: אין זה כלום, שהרי אמרו (י"ב א'): והוא שלא טעם כלום כל אותו היום, ועוד אמרו: כל תענית שלא שקעה עליו חמה לא שמיה תענית. המימרא הראשונה מיעטה שאם אכל בחצי היום, ורצה להתענות עד הערב לאו כלום היא, כי מאחר שאכל שוב אינו מתענה. והמימרא השניה באה למעט מי שאמר אפילו בערב הריני בתענית עד חצי היום. כי מאחר שלא יצא עליו היום בעינו, קבלתו לאו כלום היא. וכתב הר"ן, ואפשר שהיה גורס כגירסת רבינו חננאל ז"ל שכתב בה: רב חסדא לטעמיה דאמר כל תענית שלא שקעה עליו חמה, לא שמיה תענית. ולפי זה, כי אמר רב חסדא 'והוא דלא אכל כלום כל אותו היום', לא בא למעט מי שאכל

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולחן בן הרב ישראל זצ"ל

יום שלם ואכל באמצע, ממשיך להתענות ומתפלל תפילת תענית כדין תענית שעות. הרא"ש עצמו פירש שמדובר שקיבל על עצמו מאתמול להתענות רק חצי יום, ונמלך והתענה עד הערב. והשו"ע סתם כרמב"ן. ובשם יש אומרים כרא"ש.²⁹

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות תענית, סימן תקסב)

- ז. קבל עליו תענית בתפלת המנחה, אף על פי שהוא אוכל ושותה בלילה, לא הפסיד כלום; וכן אם קבל עליו להתענות שלשה או ארבעה ימים או יותר, זה אחר זה, להתענות בימים ויאכל בלילות, אף על פי שהוא אוכל כל הלילה לא הפסיד כלום, דהוי קבלה לכלם אף על פי שלא קבל כל אחד ואחד במנחה שלפניו. הגה: ואם קבל להתענות שני ימים רצופין מתר לאכל בלילה שביניהם, אם לא פרש בהדיא אף על הלילה (מרדכי פ"ק דתענית), ואז מתפלל כל יום במנחה, עננו (פסקי מהרא"י סימן ק"פ).
- ח. אם קבל עליו בתפלת המנחה שלשה או ארבעה תעניות, ולא רצופין זה אחר זה, כגון שקבל עליו להתענות שני וחמישי ושני וכיוצא בזה, יש מי שמסתפק אי סגי בקבלה אחת לכלם או אם צריך קבלה לכל אחד ואחד. הגה: מיהו נהגו העם לקבלם בקבלה אחת וסגי בהכי, וכן דעת מקצת רבנותא (מרדכי והגהות מיומני).
- ט. קבל עליו להתענות למחר, והתענה, ובלילה שלאחר התענית נמלך להתענות, אף על פי שלן בתעניתו שלא אכל בלילה והתענה כל היום השני, אינו תענית, מפני שלא קבלו עליו מבעוד יום.
- י. מתענה אדם תענית שעות והוא שלא יאכל כל היום. כיצד? הרי שהיה טרוד בחפציו ומתעסק בצרכיו ולא אכל עד חצות או עד ט' שעות, ונמלך להתענות בשעות שנשארו מן היום, הרי זה מתענה אותם שעות ומתפלל בהם עננו שהרי קבל עליו התענית קדם שעות התענית. ויש אומרים שגם זה תענית שעות צריך שיקבלנו עליו מאתמול; והיכי משכחת לה? כגון שקבל עליו מאתמול להתענות עד חצי היום, וכשהגיע לחצי היום נמלך וגמרו, או שקבל עליו להתענות למחר מחצי היום ואילך, ולמחר נמלך ולא אכל גם בחצי היום ראשון, הרי זה תענית שעות.
- יא. אם קבל עליו תענית עד חצי היום ואכל אחר כך, או שאכל עד חצי היום וקבל עליו תענית משם ואילך, אינו נקרא תענית להתפלל עננו, אבל נקרא תענית לענין שצריך להשלים נדרו.

בתחילת היום, אלא האוכל בסוף היום בלבד.

²⁹ או"ח תקסב. מקורות: רש"י (עבודה זרה ל"ד א', ד"ה לשעות). תוספות (עבודה זרה ל"ד א' ד"ה מתענין). רמב"ן (הו"ד ברא"ש). רא"ש (סי' יב). רמב"ם (הלכות תעניות א, יג). ראבי"ה (סי' תננה).